

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2016 metai

1

LI

Vilnius 2016

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2016

1

Vilnius 2016

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2016

1

Vilnius 2016

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2016
© Straipsnių autoriai, 2016

VITALIJA STRAVINSKIENĖ

LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIETYBĖS SUTEIKIMAS VILNIAUS KRAŠTE (1939–1940 M.)

Įvadas

Vilniaus ir jo krašto istorija XX a. buvo gana sudėtinga. Matyt, nedaug rasime dar pavyzdžių, kai dėl sparčiai kintančių politinių aplinkybių per nepilnus penkis dešimtmečius gyventojai tampa kelių valstybių piliečiais. Vilniaus krašto gyventojai spėjo pabūti Rusijos, Oberosto, Lenkijos, Lietuvos, LSSR ir SSSR piliečiais. Kiekviena politinė valdžia svarstė šio krašto gyventojų pilietybės klausimą. 1939 m. pabaigoje – 1940 m. pirmoje pusėje pilietybės instituto įgyvendinimo ėmėsi Lietuvos Respublikos atstovai. Tai buvo vienas svarbių Vilniaus ir aplinkinių apskričių integravimo į Lietuvos Respublikos gyvenimą klausimų.

Lietuvos istoriografijoje ši problema iki šiol nebuvo plačiau nagrinėta. Kiek detaliau tebuvo atskleisti teisiniai pilietybės suteikimo aspektai. Teisiniu požiūriu šį klausimą detaliausiai aptarė prof. Vytautas Sinkevičius¹. Jis apžvelgė Lietuvos Respublikos teisės aktus ir jų nuostatų taikymą Vilniaus krašte, pilietybės gavimo problemas ir kt. Anot jo, buvo susidariusi tokia teisinė situacija, kai Vilniaus ir jo krašto gyventojus Lenkija laikė savo piliečiais, o Lietuva – Lietuvos piliečiais². Tačiau ne visi šio krašto gyventojai galėjo gauti lietuvišką pasą. Griežti reikalavimai apribojo dalies gyventojų galimybes įrodyti savo teises į Lietuvos pilietybę. Nors 1940 m. gegužės pradžioje pilietybės suteikimo teisės aktų nuostatai buvo liberalizuoti, tačiau dėl netrukus įvykdytos Lietuvos okupacijos jų įgyvendinti nepavyko. Reikėtų patikslinti, kad 1940 m. liepos mėnesį, t. y. po sovietinės Lietuvos okupacijos, svarstytas pilietybės įstatymo pakeitimo projektas buvo

¹ V. Sinkevičius, *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*, Vilnius, 2001.

² Ten pat, p. 75.

skirtas sovietinės Lietuvos piliečiams. Tada apie Vilniaus krašto reikalus referavo ne Lietuvos Respublikos vyriausybės įgaliotinio Vilniaus miestui ir sričiai pavaduotojas, bet sovietinės valdžios paskirtas Jonas Drūto (Jan Druto)³, o projektuotus pilietybės įstatymo pakeitimus turėjo parengti LSSR teisingumo ministras.

Istorikė Regina Žepkaitė, tyrusi Vilniaus istoriją 1939–1940 m., taip pat atkreipė dėmesį į Lietuvos pilietybės įstatymo nuostatų realizavimą Vilniaus srityje. Ji aptarė teisinius pilietybės suteikimo pagrindus ir pažymėjo, kad Lietuvos pilietybės suteikimas Vilniuje ir jo srityje buvo priderintas prie politinių tikslų, jos suteikimas buvo suvaržytas, todėl šiame krašte ilgai gyvenę asmenys negalėjo tapti Lietuvos piliečiais⁴.

Istorikas Simonas Strelcovas, nagrinėjęs Lenkijos pabėgėlių Lietuvoje Antrojo pasaulinio karo pradžioje problematiką, taip pat daugiausia gilinasi į teisinius Lietuvos pilietybės suteikimo Vilniaus krašto gyventojams aspektus⁵. Minėti autoriai nedetalizavo gyventojų nuostatų dėl pilietybės, problemų, su kuriomis susidūrė asmenys, norintys gauti lietuvišką pasą, pilietybės suteikimo mechanizmo ir kt.

Lenkijos mokslininkai, nagrinėję Lietuvos ir Lenkijos santykių XX a. problematiką, tik užsiminė apie Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimą Vilniaus krašto gyventojams. Lietuvos pilietybės nesuteikimą Vilniaus krašto gyventojams lenkams jie traktavo kaip lenkų diskriminacijos atvejį, Lietuvos pilietybės politiką vertino kaip tam tikrą gyventojų segregacijos įrankį⁶. Iš kitų autorių išskirtinas lietuvių ir lenkų santykių XX a. pirmojoje pusėje specialistas prof. Piotras Łossowski. Daugiausia remdamasis spauda, jis aptarė Lietuvos pilietybės suteikimo sąlygas, dinamiką, proceso panaudojimą forsuočiai lituanizacijai, Vilniaus lenkų atstovų pastangas siekiant pilietybės suteikimo. Autorius teigė, kad tik apie 30 proc. vilniečių gavo Lietuvos pilietybę⁷. Jo teiginiai vėliau nekritiškai migravo iš vienu autorių darbų į kitus⁸. Tačiau reikia pastebėti, kad Lietuvos

³ Jonas Drūto (Jan Druto) buvo dvigubos tapatybės asmuo (lietuvis lenkas ar lenkas lietuvis). Tarpukariu jis dalyvavo Vilniaus lietuvių veikloje, tapo Lietuvos Respublikos piliečiu, tačiau Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, pasinaudojęs turėta Lenkijos pilietybe, išvyko į Lenkiją, kur kaip lenkas užėmė gana aukštas administracines ir diplomatinės pareigas.

⁴ R. Žepkaitė, *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940*, Vilnius, 1990, p. 53.

⁵ S. Strelcovas, *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai Lietuvoje 1939–1940 metais*, Šiauliai, 2010, p. 122–126.

⁶ P. Łossowski, *Litwa a sprawy polskie 1939–1940*, Warszawa, 1985, s. 112–119; A. Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń, 2001, s. 63; K. Buchowski, *Litwomani i polonizatorze: mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*, Białystok, 2006, s. 344; K. Krajewski, *Na straconych posterunkach. Armia Krajowa na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*, Kraków, 2015, s. 229; L. Tomaszewski, *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa, 2010, s. 55–56.

⁷ P. Łossowski, min. veik., p. 115.

⁸ S. Lewandowska, *Losy wilnian. Zapis rzeczywistości okupacyjnej. Ludzie, fakty, wydarzenia 1939–1945*, Warszawa, 2004, s. 158–159; S. Lewandowska, *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej*,

archyvinė medžiaga paneigė kai kuriuos P. Lossowskio teiginius, pavyzdžiui, Vilniuje pilietybę gavusių asmenų kiekybinius rodiklius (21 tūkst.). Autoriaus įvardytas Vilniaus burmistras Konstantinas Stašys tuo metu jau nėjo šių pareigų, jas perėmęs Antanas Krutulys nežinojo tikrosios padėties ir nurodė gerokai mažesnius Lietuvos piliečių Vilniuje duomenis. Realiai Lietuvos piliečiais Vilniuje tapo per 30 tūkst. „šeimos galvų“. Be to, būtina atsižvelgti į tą aplinkybę, kad nors karo pabėgėliai padidino miestiečių skaičių iki 250–270 tūkst., jie iš esmės negalėjo pretenduoti į Lietuvos pilietybę. Todėl pilietybės suteikimo Vilniaus gyventojams kiekybiniu atskaitos tašku turėtų būti iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvęs miestiečių skaičius (200 tūkst. gyventojų), iš jų maždaug 50 proc. tapo Lietuvos piliečiais.

Rengiant straipsnį remtasi dokumentų⁹, statistikos¹⁰ rinkiniais, kurie padėjo atskleisti Lietuvos ir Lenkijos atstovų požiūrį į šio krašto gyventojus ir pilietybės suteikimą, nustatyti Vilniaus ir jo krašto demografinę etninę struktūrą ir kt.

Spaudos publikacijos¹¹ buvo vertingos analizuojant Vilniaus srities administracinį teritorinį suskirstymą, pilietybės suteikimą reguliavusius teisės aktus, proceso dinamiką ir kt.

Kadangi Lietuvos pilietybės suteikimo Vilniaus ir jo srities gyventojams problema beveik netyrinėta, pagrindinis šaltinis rengiant straipsnį buvo archyvinė medžiaga, saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA). Tai įvairių Lietuvos institucijų (Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento, Užsienio reikalų ministerijos, Vilniaus m. savivaldybės, Vilniaus m. ir apskrities viršininko ir kt.) dokumentai. Šių institucijų darbuotojai buvo atsakingi už pilietybės įstatymo nuostatų įgyvendinimą, jie priimdavo sprendimus dėl pilietybės suteikimo / nesuteikimo ir pan.

Lenkijos naujųjų aktų archyvo (NAA) dokumentai buvo naudingi analizuojant Vilniaus krašto gyventojų tapatybės kaitą, tolesnius piliečiais tapusių asmenų likimus.

Remiantis minėtais dokumentais, buvo siekiama atskleisti pilietybės suteikimo mechanizmą, gyventojų nuostatas dėl pilietybės priėmimo arba rezervuoto požiūrio į ją, pabandyti nustatyti kiekybinę lietuviškus pasus gavusių asmenų išraišką.

Warszawa, 1997, s. 153–154; P. E b e r h a r d t, *Przemiany narodowościowe na Litwie*, Warszawa, 1997, s. 151; A. M a l e w s k a, H. M a l e w s k i, *Proces formowania się podmiotowości politycznej społeczności polskiej na Litwie, Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej*, red. M. Maciejewski, M. Marszał, M. Sadowski, Wrocław, 2014, s. 223.

⁹ *Lietuvos ir Lenkijos santykiai 1914–1991*, Vilnius, 1998; *Lietuvos ir Lenkijos diplomatiniai santykiai 1938–1940 metais*, sud. A. Kasparavičius, P. Libera, Vilnius, 2013; *Protokoły posiedzeń Komitetu dla Spraw Kraju*, t. 1, Warszawa, 2008.

¹⁰ *Drugi powszechny spis ludności z dn. 9.12.1931 r.: Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo wileńskie bez miasta Wilna*, Warszawa, 1936; *Rocznik statystyczny miasta Wilna 1931*, Wilno, 1933.

¹¹ „Vyriausybės Žinios“, „Vilniaus Balsas“, „Gazeta Codzienna“, „Kurjer Wileński“, „Dzień Polski“.

Vilniaus ir aplinkinių apskričių gyventojų etninė demografinė padėtis 1939 m.

Tiesiogiai su Lietuvos pilietybės klausimu susijusi Vilniaus krašto demografinė ir etninė padėtis. Šio krašto gyventojų etninės struktūros klausimas rūpėjo ir Lietuvai, ir Lenkijai. Nuo XX a. trečiojo dešimtmečio Lenkijos valdžia stiprino lenkiškumą rytinėje šalies dalyje. Jai buvo priskirtos teritorijos nuo Stanislavovo (dab. Ivano Frankivskas) pietuose iki Breslaujos šiaurėje. Į jų gretas taip pat pateko Vilnius ir aplinkinės apskritys. Minėtose teritorijose didelė gyventojų dalis buvo ne lenkai. Kiekybiškai dideles bendruomenes sudarė ukrainiečiai, baltarusiai, mažesnes – žydai, lietuviai, rusai, negausias – vokiečiai, totoriai, karaimai ir kt. Lietuvos valdžia, nepripažinusi Vilniaus krašto inkorporacijos į Lenkijos sudėtį, rėmė šio regiono gyventojų lietuvių, iš dalies baltarusių pastangas stiprinti tapatybę ir tokiu būdu plėsti bendruomenės narių gretas. Vilniaus krašto gyventojų demografinė padėtis XX a. ketvirtajame dešimtmetyje parodyta lentelėje.

Vilniaus krašto gyventojų skaičius 1931–1939 m.

Teritorinio vieneto pavadinimas	Iš viso gyventojų	Tautybė				
		1931 m.	lenkai	lietuviai	žydai	rusai
Vilniaus m., Vilniaus–Trakų, Švenčionių aps.	544,2*	376,9	61,4	68,6	19,8	18,6
	1939 m.					
Vilniaus m., Vilniaus, Valkininkų (Trakų), Švenčionėlių aps.	445,0**					

Lentelė sudaryta remiantis *Rocznik statystyczny*, s. 12; *Drugi powszechny*, s. 13; Duomenys apie Vilniaus krašto valsčių ir miestų pavadinimus ir gyventojų skaičių [1940], *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 17, l. 209.

* 1939 m. nurodytose teritorijose gyveno apie 575 tūkst. asmenų.

** tikslų duomenų apie etninę gyventojų struktūrą neturime. Lietuvos atstovų skaičiavimais, lenkų buvo 200 tūkst., žydų – 70 tūkst. Lenkų ir žydų problema Naujojoje Lietuvoje, *LCVA*, f. 317, b. 17, l. 117–180.

Lentelėje pateikti apytiksliai ir orientaciniai Lenkijos ir Lietuvos statistinių šaltinių duomenys. Priklausomai nuo konjunktūros ir jos pokyčių, politinių tikslų ir kt., šio krašto gyventojų etninė struktūra galėjo gerokai pasikeisti. Tarpukario metais Vilniaus krašte dėl politinių siekių etninė statistika buvo koreguojama didinant lenkų gyventojų skaičių.

Tokia tendencija buvo ir atliekant 1931 m. visuotinį gyventojų surašymą. Jo metu buvo fiksuojama ne asmens tautybė, bet surašomų gyventojų deklaruota gimtoji kalba. Tokiu būdu, pavyzdžiui, Vilniuje lietuvių, kaip gimtąją kalbą nurodžiusių asmenų, buvo surašyta apie 1,6 tūkst., rusų – 7,3 tūkst., tačiau realiai lietuvių buvo 3–4 kartus, rusų – apie 2 kartus daugiau¹². Pasikeitus politinei padėčiai, dalis gyventojų staiga iš „lenkų“ virsdavo „lietuviais“ ar „baltarusiais“. Antai Valkininkų miesteliui tapus Lietuvos dalimi, dalis gyventojų pakeitė tautybę ir nurodė esą lietuviai¹³. Kitų vietų gyventojai elgėsi taip pat. Pavyzdžiui, Pabradės valsčiaus gyventojai keitė tautybę iš lenkų į lietuvių motyvuodami tuo, kad „pirmiau užsirašydami lenkais apsirikę, dabar apsigalvoję ir susipratę esą lietuviais“¹⁴.

Lietuvos institucijų Vilniaus srityje atstovai 1939 m. susidūrė su kitokia situacija, nei įsivaizdavo. Daugelyje vietovių kiekybiškai dominavo lenkai. Antai Naujosios Vilnios valsčiaus policijos nuovados viršininkas raportavo, kad lietuvių organizacijų nėra, kaip ir pačių lietuvių¹⁵. Panašiai buvo ir kituose valsčiuose. Iš dalies tokią padėtį lėmė tai, kad 1939 m. Lietuvos sudėtyje atsidūrė geografiškai gerokai „sumažėjusios“ ir etniškai homogeniškesnės Vilniaus krašto apskritys. Vykdam 1939 m. spalio 10 d. SSSR ir Lietuvos sutartį, dalis buvusių Švenčionių, Vilniaus–Trakų apskričių valsčių ar jų dalių, kuriose telkėsi lietuviai ir baltarusiai, buvo perduota ne Lietuvai, bet Baltarusijos SSR (pvz., Varnionių, Gervėčių, Svyrių, Šemetovo vls., Švenčionių miestas, Šalčininkų, Dieveniškų, Marcinkonių, Kiemeliškų ir kt. gyvėn.). Iš Lietuvai atitekusių teritorijų 1939 m. spalio mėnesį buvo sudarytos naujos Švenčionėlių ir Valkininkų apskritys. Antrąją sudarė Šalčininkėlių, Rūdiškių, Valkininkų, Varėnos II, Turgelių, Eišiškių valsčiai, pirmąją – Smalvų, Dūkšto, Ignalinos, Kaltanėnų, Švenčionėlių, Pabradės valsčiai¹⁶. Kitų metų pradžioje Švenčionėlių apskrities ribos pakito, nes Smalvų ir Dūkšto valsčiai buvo prijungti prie Zarasų apskrities, o iš Utenos apskrities buvo perduoti Joniškio ir Saldutiškio valsčiai. Valkininkų apskritis taip pat pertvarkyta. 1940 m. sausio 25 d. Lietuvos ministrų tarybos sprendimu, jos valsčiai buvo prijungti prie Trakų, Alytaus ir Vilniaus apskričių¹⁷.

Vilniaus apskritį sudarė Nemenčinės, Paberžės, Riešės, Maišiagalos, Naujosios Vilnios, Trakų, Rudaminos, Medininkų valsčiai¹⁸. Iš 1940 m. sausio mėn. panaikintos

¹² V. Stravinskienė, Stosunki międzyetniczne w Wilnie w latach 1920–1939, *Biuletyn Historii Pogranicza*, nr 13, 2013, s. 88.

¹³ Valkininkų evakuacinio rajono įgaliotinio Eugenjuszo Szkarłato 1945 04 06 ataskaita Lenkijos vyriausiajam įgaliotiniui evakuacijai LSSR teritorijoje, *NAA*, f. 523, b. 11, l. 329.

¹⁴ Pasikalbėjimai su Rytų Lietuvos viršaičiais, *Vilniaus Balsas*, 1940 kov. 13, nr. 60, p. 3.

¹⁵ Naujosios Vilnios valsčiaus policijos nuovados viršininko 1939 11 07 raportas Vilniaus m. ir apskrities viršininkui, *LCVA*, f. 401, ap. 5, b. 1720, l. 9.

¹⁶ Apskričių ir valsčių sąrašo pakeitimas, *Vyriausybės Žinios*, 1939, nr. 672, p. 671; Duomenys apie Vilniaus krašto valsčių ir miestų pavadinimus ir gyventojų skaičių [1940], *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 17, l. 209.

¹⁷ Vilniaus srities suskirstymas, *Vilniaus Balsas*, 1940 vas. 2, nr. 27, p. 2.

¹⁸ Apskričių ir valsčių sąrašo pakeitimas, *Vyriausybės Žinios*, 1939 nr. 672, p. 671; Duomenys apie

Valkininkų apskrities buvo prijungti Turgelių ir Šalčininkėlių valsčiai¹⁹. Tikslių duomenų apie srities etninę gyventojų sudėtį neturėta. Skaičiuota, kad lenkų buvo 200 tūkst., žydų – apie 70 tūkst.²⁰ Likę, matyt, vertinti kaip lietuviai, baltarusiai ar „tuteišiai“. Lietuvių skaičių buvo siekiama padidinti pasitelkus švietimą, pilietybės institutą ir kt. priemones.

Teisiniai LR pilietybės suteikimo Vilniaus krašto gyventojams pagrindai

Vilniaus ir jo srities gyventojų pilietybės klausimą reguliavo Vilniaus miesto ir jo srities tvarkymo įvedamasis įstatymas²¹. Jo 3-iaame straipsnyje numatyta, kad Lietuvos piliečiais laikomi tie „Vilniaus krašto gyventojai, kurie 1920 m. liepos 12 d. Lietuvos taikos sutarties su Rusija ratifikacinių raštų pasikeitimo dieną [spalio 14 d. – V. S.] buvo laikomi Lietuvos piliečiais ir šio įstatymo įsigaliojimo dieną turėjo gyvenamąją vietą Vilniaus m. ir srityje“²². Tačiau 1939 m. lapkričio 20 d. priimtuose Pasų įstatų pakeitimuose buvo numatyta ne Lietuvos ir Rusijos sutarties ratifikacijos dokumentų pasikeitimo diena (spalio 14 d.), bet pačios sutarties ratifikacija, t. y. rugpjūčio 6 d.²³ Datos pakeitimas, matyt, sietinas su Lucjano Želigowskio karine akcija 1920 m. spalio 9 d.

Teisę į Lietuvos pilietybę buvo galima įrodyti remiantis: 1) civilinės padėties aktais (gimimo, krikšto, mirties, santuokos metrikais, vaikų įteisinimo, santuokos nutraukimo sprendiniais), 2) dokumentais apie įrašymą į kaimų, miestų ir luomų bendruomenes, 3) dokumentais apie išgyventą Vilniaus m. ar jo srityje 1904–1914 m. laiką ir turėtą nuolatinę gyvenamąją vietą bei nekilnojamąjį turtą. Be to, asmuo dar turėjo pateikti dokumentus, patvirtinančius, kad jis nuolat gyveno Vilniuje ar jo srityje 1920 m. rugpjūčio 6 – 1939 m. spalio 27 d.²⁴ Tuometiniai teisės specialistai prognozavo, kad griežtai laiko prasme ir susiaurintų geografinių ribų įrėmintų pilietybės suteikimo Vilniaus krašto gyventojams nuostatų taikymas būsiąs problemiškas ir „daugeliui neabejotinų ir tikriausių vilniečių“ sukelsią sunkumų²⁵. Vėlesni įvykiai patvirtino, kad jų spėjimai buvo pagrįsti. Kaip žinia, Pirmojo pasaulinio karo pradžioje į Rusijos gilumą buvo pasitraukę

Vilniaus krašto valsčių ir miestų pavadinimus ir gyventojų skaičių [1940], *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 17, l. 209.

¹⁹ Vilniaus srities suskirstymas, *Vilniaus Balsas*, 1940 vas. 2, nr. 27, p. 2.

²⁰ Lenkų ir žydų problema Naujojoje Lietuvoje, [1940], *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 17, l. 177, 179.

²¹ V. S i n k e v i č i u s, min. veik., p. 78.

²² Ten pat.

²³ Ten pat, p. 79.

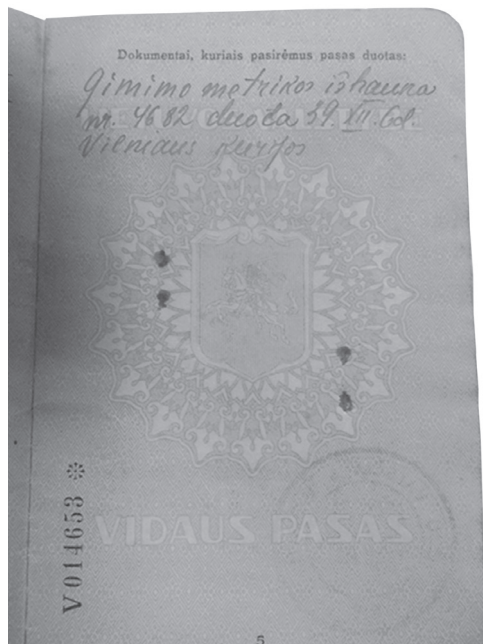
²⁴ Vilniaus m. ir apskrities viršininko J. Šlepečio 1939 12 01 skelbimas, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 746, l. 29.

²⁵ J. R o b i n s o n a s, Vilniaus srities gyventojų pilietybė, *Teisė*, 1939, nr. 49, p. 431; M. R ö m e r i s, Kelios pastabos pilietybės konstatavimo reikalu Vilniaus srityje, ten pat, 1940, nr. 51, p. 98–100; O interpretację ustawy o obywatelstwie litewskim. Wywiad z profesorem dr. Michałem Romerem, *Gazeta Codzienna*, 03 04 1940, nr 73, s. 2.

daug tūkstančių Vilniaus ir aplinkinių vietovių gyventojų, dalis jų sugrįžo po 1920 m. Intensyvus repatriacijos etapas vyko 1921–1922 m. Vien 1921 m. rugsėjo 15 – 1922 m. gruodžio mėn. į Vilnių sugrįžo per 11 tūkst. asmenų²⁶. Todėl pagal teisės nuostatų reikalavimus tokie asmenys negalėjo pretenduoti į Lietuvos pilietybę.

Griežti reikalavimai įrodant teisę gauti Lietuvos pilietybę lėmė, kad daug šiame krašte gyvenusių asmenų negalėjo tapti Lietuvos piliečiais. Todėl Lietuvos vyriausybė 1940 m. gegužės pradžioje pakeitė Vilniaus m. ir jo srities įvedamąjį įstatymą, pagal kurį piliečiu buvo laikomas asmuo, kuris Vilniaus m. ar jo srityje iki 1914 m. rugpjūčio 1 d. bent kurį laiką turėjo gyvenamąją vietą, nekilnojamojo turto ir darbą, 1920 m. rugpjūčio 6 – 1939 m. spalio 27 d. gyveno čia ne mažiau kaip 5 metus.²⁷ Atitinkamai buvo pakeisti ir Pasų įstatatai. Liberalizuoti pakeitimai atnešė tam tikrų rezultatų, nes padidino pasų atėjusiųjų skaičių.

Tačiau daliai asmenų net ir liberalizuoti reikalavimai buvo sunkiai įgyvendinami. Jiems pasirodė neįvykdomas reikalavimas įrodyti turėjus nekilnojamojo turto ar nuolatinį darbą. Kaip žinia, Vilniaus m., o juo labiau kraštas negarsėjo dideliais uždarbiais, garantuojančiais žmogui stabilias pajamas ir pragyvenimą. Daug šio krašto žmonių vertėsi dirbdami atsitiktinius darbus, samdėsi kuklias patalpas gyventi. Kita vertus, dalis bažnytinių metrikų knygų 1915 m. buvo evakuotos į Rusiją ir po karo iš ten nesugrįžo, todėl kai kurie žmonės negalėjo gauti įrodymų, kad jie ar jų tėvai gimė šiame krašte. Taigi minėti asmenys buvo priskirti svetimšalių, t. y. po 1920 m. atvykusių iš kitų vietų, kategorijai, kurių suskaičiuota apie 98 tūkst.²⁸ Tačiau atrodytų, kad realus atvykusiųjų iš kitur skaičius buvo mažesnis. Tokiu dideliu iš kitų vietų atvykusių

Švenčionėlių valsčiaus savivaldybės išduoto Lietuvos vidaus paso fragmentas, NAA, f. 2738, b. 1, l. nenumeruoti

²⁶ V. Stravinskienė, Migraciniai procesai ir Vilniaus m. etninė-demografinė padėtis: XX a. 3–4 dešimtmečiai, *Oikos*, 2013, nr. 2, p. 19.

²⁷ Vilniaus m. ir jo srities tvarkymo įvedamojo įstatymo pakeitimas, *Vyriausybės Žinios*, 1940, nr. 703, p. 333.

²⁸ V. Sinkevičius, min. veik., p. 84.

asmenų skaičiumi abejojo Lietuvos raudonojo kryžiaus įgaliotinis Vilniaus sričiai Ignas Jurkūnas-Šeinius, anot kurio, „kad tiek darbininkų, net 35 181 su šeimomis, būt galėję atsikelti į uždarbiais skurdų miestą, jokių būdu negalima patikėti“²⁹. Jis manė, kad į „ateivių“ grupę pateko daug darbininkų todėl, kad jie negalėjo įrodyti teisių į Lietuvos pilietybę. I. Jurkūno-Šeinius manymu, „ateivių“, t. y. atvykusių iš kitų Lenkijos vietų, buvo apie 55 tūkst.³⁰ Atrodytų, kad šis skaičius gana objektyvus, nes mechaninis prieaugis Vilniuje 1920–1939 m. buvo apie 50 tūkst.

Suteikti ar nesuteikti Lietuvos pilietybę buvo sprendžiama individualia tvarka, asmeniui pateikus prašymą ir teisę į pilietybę įrodančius dokumentus vietos savivaldybei. Neturintys tokių dokumentų galėjo kreiptis į vidaus reikalų ministrą su prašymu pripažinti pilietybės teises, nurodant motyvus ir įrodymus, kodėl 1920 m. negalėjo grįžti³¹. Vidaus ministerijos darbuotojai dažnai kreipdavosi į Vilniaus m. ir jo srities Pilietybės teisių pripažinimo komisiją, nes būdavo neaišku, ar pateiktų dokumentų pakanka teisei į pilietybę įrodyti. Ji nusprendavo, ar asmuo turi teisę gauti Lietuvos pilietybę ar ne. Jos sprendimai buvo persiunčiami į Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamentą, kuris lakoniškai pranešdavo, kad Vilniaus m. ir jo srities gyventojų pilietybės teisių pripažinimo komisijos nutarimu nėra pagrindo pripažinti Lietuvos pilietybės teisių, nes asmuo 1939 m. Vilniaus srityje neturėjo nuolatinės gyvenamosios vietos arba, kad prašytojo tėvas neįrodė turįs teisę į Lietuvos pilietybę, todėl sūnus, sekdamas tėvo pilietybės teisėmis, taip pat neturi teisės į pilietybę³². Buvo atvejų, kai asmens prašymą atmesdavo dėl grynai biurokratinių reikalavimų, kaip, pavyzdžiui, nesumokėto 3 litų žyminio mokesčio. Tik jį sumokėjus vėl buvo galima teikti prašymą. Paprastai buvo atmetami prašymai tų asmenų, kurie 1920 m. Rusijos ir Lietuvos sutarties sudarymo momentu buvo Vokietijos ar Austrijos piliečiai³³.

Vilniuje veikusių institucijų pareigūnai 1940 m. pradžioje informavo Kauną dėl pilietybės suteikimo problemų. Lietuvos raudonojo kryžiaus Vilniaus skyriaus vadovą I. Jurkūną-Šeinių neramino tokia padėtis. Savo vadovybei Kaune jis rašė: „Negaliu atsistebėti, kodėl Kaune į tai [dėl Lietuvos pilietybės negavusiųjų – V. S.] žiūrima taip šaltai. Žinoma, bus pastebėta ši milžiniška problema, tik kad nebūtų per vėlai.“³⁴ Jis taip pat kėlė Lietuvos pilietybę gavusių lenkų šalpos klausimą. Jo skaičiavimu, skubios paramos reikėtų 2 tūkst. asmenų³⁵.

²⁹ *Lietuvos ir Lenkijos santykiai*, p. 134.

³⁰ Ten pat.

³¹ Kas turi teisę gauti Lietuvos pilietybę, *Vilniaus Balsas*, 1939 gruodžio 27, nr. 49, p. 4.

³² 1940 m. kovo 19, balandžio 8 d. Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento raštai, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 294, l. 376, 515–515ap.

³³ Sprawy paszportowe, *Kurjer Wileński*, 20 02 1940, nr 40, s. 5.

³⁴ Raudonojo kryžiaus Vilniaus skyriaus įgaliotinio 1940 01 15 slaptas pranešimas Lietuvos Raudonojo kryžiaus pirmininkui, *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 22, l. 122.

³⁵ Lietuvos Raudonojo kryžiaus Vilniaus skyriaus įgaliotinio I. Jurkūno-Šeinius 1940 04 10 raštas Lietuvos Raudonojo kryžiaus pirmininkui, ten pat, f. 1794, ap. 1, b. 507, l. 65.

Visi negavę pilietybės asmenys buvo priskirti svetimšalių kategorijai. Jų padėtį reguliavo Atbėgėlių reikalų komisaro 1940 m. kovo mėn. įsakymas³⁶, labai neraminęs Vilniaus lenkų visuomenę. Todėl Vilniaus lenkų komiteto prezidiumas kreipėsi į Lietuvos ministrų tarybos pirmininką ir prašė atšaukti „svetimšalių“ įsakymą, kuris labai suvaržė visų Lietuvos pilietybės negavusių Vilniaus gyventojų padėtį³⁷. Prezidiumo nariai skundėsi, kad dėl griežtų Lietuvos pilietybės įstatymo reikalavimų pilietybės negavo apie 150 tūkst. Vilniaus gyventojų. Jų skaičiais, pilietybę gavo apie 50 tūkst. Realiai tokių asmenų buvo daugiau.

Vilniaus m. valdžia taip pat akcentavo pilietybės suteikimo problemą, kuri trikdė normalų miesto gyvenimą. Didžiausia kliūtis gauti pasą buvo ta, kad asmenys dokumentais negalėjo įrodyti savo buvimo Vilniuje 1920 m. rugpjūčio 6 d. Priminsime, kad tuo metu nemažai Vilniaus gyventojų dar nebuvo grįžę iš Rusijos, kur pasitraukė prieš vokiečiams pasiekiant Vilnių. Be to, Lietuvos pilietybės negalėjo gauti tų vietovių, kurios pagal 1920 m. liepos 12 d. SSSR ir Lietuvos sutartį buvo pastarosios sudėtyje, o 1939–1940 m. faktiškai buvo SSSR sudėtyje, gyventojai. Jie pilietybę galėjo įgyti optacijų būdu³⁸.

Lietuvos pilietybės suteikimo mechanizmas

Asmuo, norintis gauti Lietuvos pilietybę, nepriklausomai nuo tautybės, vietos savivaldybės pasų skyriuje turėjo pateikti atitinkamos formos prašymą ir teisę į pilietybę pagrindžiančius dokumentus. Juos reikėjo pateikti iki 1940 m. balandžio 15 d. (vėliau terminas pratęstas iki liepos 1 d.)³⁹. Po to reikėdavo laukti atsakymo. Kadangi nemažai žmonių turėjo gauti įvairių dokumentų (pvz., gimimo metrikas, nekilnojamojo turto nuosavybės, gyvento laiko Vilniuje ar jo srityje ir kt. išrašus), lietuviškų asmens tapatybės dokumentų išdavimas užtruko. Prašymų svarstymą ilgino kildavę neaiškumai, dėl kurių jie buvo nukreipiami į specialią pilietybės teisių pripažinimo komisiją, vadovaujamą pirmininko Jurgio Kubiliaus. Ją sudarė Valstybės tarybos, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijų, Vilniaus m. ir apskrities viršininko bei Vilniaus m. savivaldybės atstovai⁴⁰. Komisija veikė 1940 m. sausio 1 – birželio 28 d. Per visą veiklos laikotarpį ji

³⁶ S. Strelcovas, min. veik., p. 124.

³⁷ Vilniaus lenkų komiteto prezidiumo 1940 04 25 raštas LR ministrų tarybos pirmininkui, *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 15, l. 3ap.

³⁸ Lietuvos pilietybės įstatymo papildymas, ten pat, b. 746, l. 25.

³⁹ *Lietuvos istorija*, t. 10, d. 2: *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*, Vilnius, 2015, p. 543.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 1939 m. gruodžio 29 d. įsakymo nuorašas, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 150, l. 114; Žinios apie Vilniaus m. ir jo srities gyventojų pilietybės teisių pripažinimo komisijos narių dalyvavimą posėdžiuose 1940 m., ten pat, f. 401, ap. 6, b. 20, l. 2–14.

išnagrinėjo daugiau kaip 6 tūkst. prašymų, iš kurių patenkino 50 proc.⁴¹ Padėtį komplikavo reikiamų dokumentų teisei į Lietuvos pilietybę įrodyti gavimas. Pagal teisės aktus tokių dokumentų išdavimas buvo neapmokestinamas, tačiau kai kurių parapijų dvasiškai už gimimo metrikų išdavimą reikalavo atlygio (2 ar net 5 litų)⁴². Šią problemą ėmėsi spręsti Vilniaus m. ir apskrities viršininkas Jonas Šlepetys, prašydamas Švietimo ministerijos atstovų užsiimti tuo klausimu.

Vilniaus lietuviai skundėsi pernelyg formalizuotu pilietybės suteikimu. Jų nuomone, gaunant pasus lietuviai turėjo gauti lengvatų, nes Vilnių valdant lenkams, pastarieji apsunkino įvairių dokumentų išdavimą lietuviams. Todėl gauti Lietuvos Respublikos pasą esą užtektų kurio nors vieno dokumento ir Vilniaus lietuvių komiteto pažymėjimo⁴³. Tačiau ar buvo atsižvelgta į šį prašymą, sunku atsakyti. Išlikę duomenys rodo, kad Vilniaus lietuvių komitetas padėdavo žmonėms dėl pilietybės konsultuodamas juos teisės klausimais⁴⁴. Pagreitinta tvarka pilietybė buvo suteikiama lietuviams karo atbėgėliams. Sumokėti už Lietuvos pilietybės įsigijimą (3 litų žyminį ir 25 litų paso mokesį) jiems padėdavo Draugija užsienio lietuviams remti. Ji apmokėjo 1050 asmenų išlaidas. Lietuvių pilietybės tvarkymo reikmėms draugija buvo gavusi 50 tūkst., iš kurių panaudojo apie 34 tūkst. litų⁴⁵. Kitiems asmenims, kaip informavo spauda, už pasus mokėti nereikėjo, buvo imamas tik 1,5 lito paso blanko mokeskis⁴⁶. Nuo šio mokesčio buvo atleidžiami darbo biržoje užsiregistravę bedarbiai ar neturto pažymėjimą pristatę asmenys⁴⁷.

Greičiau suteikti Lietuvos pilietybę buvo prašoma tam tikrų grupių asmenims. Pirmiausia – visų tipų lietuviškų mokyklų mokytojams, Vilniaus universiteto, Vilniaus m. savivaldybės darbuotojams. Antai Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos direkcija prašė paskubėti ir suteikti pilietybę 10 mokytojų⁴⁸. Mat pagal Švietimo ministerijos nurodymą, jei iki 1940 m. kovo 10 d. jie negausią pilietybės, privalėsia gauti leidimą gyventi ir dirbti

⁴¹ Likwidacija komisji do spraw obywatelstwa, *Dzień Polski*, 11 07 1940, nr 151; *LCVA*, f. 64, ap. 9, b. 8325, l. 63–63ap.; V. S i n k e v i č i u s, min. veik., p. 81.

⁴² Vilniaus m. ir apskrities viršininko 1940 03 29 raštas Švietimo ministerijai, *LCVA*, f. 401, ap. 5, b. 1720, l. 43; Pasikalbėjimas su Rytų Lietuvos viršaičiais, *Vilniaus Balsas*, 1940 kovo 13, nr. 60, p. 3; Kas naujo krašte, ten pat, 1940 kovo 19, nr. 65, p. 3.

⁴³ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo policijos Vilniaus apygardos 1940 sausio 26 d. biuletenis Nr. 24, *LCVA*, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 145.

⁴⁴ Kronika. Vilniaus lietuvių žiniai, *Vilniaus Balsas*, 1940 sausio 12, nr. 40, p. 6.

⁴⁵ Draugijos užsienio lietuviams remti vicepirmininko prof. K. Sleževičiaus ir sekretoriaus bei reikalų vedėjo M. Nasevičiaus 1940 09 05 raštas Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamentui, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 289, l. 5.

⁴⁶ Kronika, *Vilniaus Balsas*, 1939 gruodžio 22, nr. 47, p. 6.

⁴⁷ Pasas kaštuoja tik 1,5 Lt., ten pat, 1939 gruodžio 27, p. 4.

⁴⁸ Vilniaus Vytauto Didžiojo valstybinės berniukų gimnazijos direktoriaus Kairiūkščio 1940 02 22 raštas Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamentui, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 2, l. 268.

Lietuvoje, t. y. jie bus prilygti svetimšaliams. Panašių prašymų sulaukta ir iš Teisingumo ministerijos⁴⁹. Panašu, kad į tokius prašymus buvo atsižvelgiama, nes jau balandžio mėnesį kai kuriems asmenims pilietybė suteikta⁵⁰.

Pasus planuota pradėti išdavinėti nuo 1939 m. lapkričio 29 d.⁵¹ Tačiau pasirengimas šiek tiek užtruko. Apie pasų išdavimą buvo informuojama per spaudą, radiją, skelbimus gatvėse. Pirmuosius pasus gavo Švenčionėlių apskrities gyventojai, po to – Vilniaus m. ir Valkininkų apskrities, paskiausiai – Vilniaus apskrities⁵². Pagal Vilniaus m. patvirtintą planą matyti, kad pirmieji pasai turėjo būti duodami gruodžio 18 d. Pirmiausia juos turėjo gauti krikščioniškų tikybų dvasininkai ir tokių seminarijų auklėtiniai, po to kitų tikėjimų dvasininkai, tarnautojai, laisvų profesijų, švietimo sistemos atstovai, nekilnojamojo turto savininkai⁵³. Paskutiniai pasai turėjo būti išduoti 1940 m. vasario 23 d. nuo eilės atsilikusiems vyrams, kurių pavardės prasideda S–Ž raidėmis⁵⁴. Vilniaus mieste iš pradžių pasus buvo galima gauti 20-yje skyrių, nuo 1940 m. vasario mėn. tokių vietų sumažėjo iki 10, nuo kovo mėn. pradžios liko 5⁵⁵. Kad greičiau išduotų pasus, į Vilniaus sritį keturiems mėnesiams buvo atsiųsta daugiau kaip 100 tarnautojų, kurie buvo keliami iš vienos apskrities į kitą⁵⁶. Į Vilnių buvo komandiruoti Dūkšto, Kaltanėnų, Švenčionėlių, Pabradės, Ignalinos ir kt. vietovių lietuviai. Tai leidžia kelti prielaidą, kad į pasų išdavimo darbus buvo įtraukti asmenys, žinantys specifinę etninę padėtį Vilniaus krašte.

Išlikę dokumentai liudija, kad realiai darbo suteikiant Lietuvos pilietybę Vilniaus krašto gyventojams apimtis nebuvo žinoma. Iš Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos darbuotojų nurodymų (pasus dalinti tik vyrams, vyresniems negu 21 m. asmenims) ir pasų blankų skaičiaus galima spręsti, kad, matyt, pasais aprūpinti ketinta

⁴⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1940 03 27 raštas vidaus reikalų ministrui, ten pat, b. 2, l. 230.

⁵⁰ Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento direktoriaus Survilos ir pilietybės referento Banaičio 1940 04 27 raštas Vilniaus m. ir apskrities viršininkui, ten pat, ap. 3, b. 591, l. 15.

⁵¹ Vidaus reikalų ministro įsakymas (be datos), ten pat, ap. 9, b. 747, l. 27; Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento direktoriaus 1939 11 25 telefonograma Švenčionėlių apskrities viršininkui, ten pat, l. 31.

⁵² Intensyviai vykdomas pavardžių atlietuvinimas, *Vilniaus Balsas*, 1940 balandžio 4, nr. 77, p. 3; Sprawy paszportowe, *Kurjer Wileński*, 20 02 1940, nr. 40, s. 5.

⁵³ Vidaus pasams duoti Vilniaus mieste planas, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 746, l. 2–2ap.

⁵⁴ Kaip bus duodami pasai, *Vilniaus Balsas*, 1939 gruodžio 17, nr. 43, p. 1.

⁵⁵ Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento direktoriaus A. Survilos ir sąmatos referento K. Degučio 1940 05 30 raštas Vilniaus m. burmistrui, *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 216, l. nenumuotas; Vilniaus m. ir apskrities viršininko J. Šlepečio 1940 01 30 skelbimas, ten pat, f. 401, ap. 4, b. 10, l. 29; Kronika, *Vilniaus Balsas*, 1939 gruodžio 2, nr. 31, p. 4; Kronika, ten pat, 1940 vasario 1, nr. 26, p. 6; Kronika, ten pat, 1940 kovo 1, nr. 50, p. 6; Nowe punkty wydawania paszportów, *Gazeta Codzienna*, 01 02 1940, nr. 25, s. 3; Nowe punkty wydawania paszportów, ten pat, 01 03 1940, nr. 49, p. 1.

⁵⁶ Informacija apie pasų išdavimą Vilniaus srityje [be datos ir parašo], *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 746, l. 19.

visus krašto gyventojus. Į Lietuvos banko Vilniaus skyrių buvo atvežta 249 300 egzempliorių pasų blankų, kurie turėjo būti išdalinti pasus išduodančioms įstaigoms Vilniaus krašte⁵⁷. Pavyzdžiui, Švenčionėlių apskrščiai buvo skirta 16 tūkst. pasų blankų⁵⁸. Apskrityje buvo apie 45 tūkst. gyventojų. Skaičiuojant, kad vidutiniškai šeimoje buvo 3 asmenys, gauname, kad pasus gautų visi gyventojai. Vilniuje skaičiuota, kad pasus reikės išduoti 65 tūkst. asmenų, t. y. „šeimų galvų“⁵⁹. Miestiečių buvo maždaug 200 tūkst. (nėskaičiuojant pabėgėlių).

Gyventojų nuotaikos, susijusios su pilietybe

Vilniaus ir jo srities gyventojai labai įvairiai vertino galimybę tapti Lietuvos piliečiais. Lietuviai skubėjo pasinaudoti galimybe gauti Lietuvos pasą. Panašios pozicijos laikėsi ir žydai. Juo labiau kad kai kurie diplomatai ragino suteikti jiems Lietuvos pilietybę. Antai Lietuvos pasiuntinys Prancūzijoje Petras Klimas patarinėjo užsienio reikalų ministrui Juozui Urbšui: „Lietuvai nebus pavojaus, jei Vilnius kurį laiką bus Lietuvos Jeruzalė, bet Jeruzalė, einanti su Lietuva. Mes Vilniuje neturime perimti lenkų principo, kuris neigė žydų sprendžiamąją rolę, nes tat lenkams buvo naudinga. Mums naudinga ir reikalinga žydus padaryti Vilniuje Lietuvos piliečiais, kurie turi išspręsti dabartinį Vilniaus lietuvišką likimą.“⁶⁰

Gyventojai lenkai užėmė laukimo poziciją. Mat sklandė įvairiausių gandų. Štai Vilniuje, Trakų apylinkėse buvo kalbama, kad Lietuvos paso geriau neimti, nes karas dar esą nepasibaigęs, o jauni vyrai, tapę Lietuvos piliečiais, privalės eiti kariauti⁶¹. Kaimų gyventojai teigė, kadangi Lietuvos valdžios greitai nebūsią, todėl ir pasai esą nereikalingi. Panašios nuotaikos buvo ir Pabradės, ir Nemenčinės apylinkėse. Galima manyti, kad tokios nuotaikos gyventojus lenkus pasiekė per radijo laidas, kuriomis buvo transliuojama neigiama Lenkijos emigracinės vyriausybės pozicija dėl Lietuvos pilietybės suteikimo Vilniaus krašto gyventojams⁶². Lenkiškos radijo stoties redaktorius Józefas Barskis

⁵⁷Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento direktoriaus A. Survilos ir pilietybės referento V. Banaičio 1939 11 25 raštas Lietuvos bankui Kaune, ten pat, b. 747, l. 38.

⁵⁸Duomenys apie Vilniaus krašto valsčių ir miestų pavadinimus ir gyventojų skaičių, ten pat, f. 317, ap. 1, b. 17, l. 209; 1939 11 25 Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamento direktoriaus telefonograma Švenčionėlių apskrities viršininkui, ten pat, f. 1367, ap. 9, b. 746, l. 31.

⁵⁹Vilniaus m. gyventojams vidaus pasams išduoti sąmata, ten pat, b. 746, l. 6.

⁶⁰*Lietuvos ir Lenkijos santykiai...*, p. 543.

⁶¹Lietuvos Respublikos valstybės saugumo policijos Vilniaus apygardos 1939 gruodžio 15 ir 1940 sausio 7 d. biuleteniai Nr. 65 ir 6, *LCVA*, f. 401, ap. 6, b. 4, l. 230; f. 378, ap. 10, b. 699, l. 17.

⁶²Lietuvos Respublikos valstybės saugumo policijos Vilniaus apygardos 1940 sausio 6 d. biuletenis Nr. 5, ten pat, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 18; *Protokoly...*, s. 105.

Vilniaus krašto gyventojus lenkus mokė, kad pilietybės nereikia keisti, būtina nuo to susilaikyti. Buvusiems Lenkijos valstybės tarnautojams buvo draudžiama imti Lietuvos pilietybę ir grasinta visų pilietinių teisių praradimu. Jo žodžiais, asmenys, tapę Lietuvos piliečiais, taps Lenkijos išdavikais⁶³. Panašios pozicijos laikėsi ir Lenkijos diplomatai ar buvę Lenkijos pasiuntinybės Kaune darbuotojai. Lietuvos pasiuntinys Prancūzijoje P. Klimas Lietuvos užsienio reikalų ministeriją informavo, kad „Vilnijos piliečiams gavusiems Lietuvos pilietybę prefektūra neduoda naujų carte identite ir neleidžia išvažiuoti kol jie nepristatys liūdijimų iš lenkų konsulato kad atleisti iš lenkų pilietybės. Lenkai tokių liūdijimų neišduoda ir piliečiams sako kad mūsų konsulas elgiasi neteisėtai išduodamas pasus.“⁶⁴ Lietuvos užsienio reikalų ministerijos Politikos departamento direktorius Edvardas Turauskas, susitikęs su Didžiosios Britanijos diplomatu Kaune Thomu H. Prestonu, prašė imtis priemonių, kad jo žinioje dirbusi buvusi Lenkijos pasiuntinybės darbuotoja Genowefa Sadowska nustotų agituoti lenkus neimti Lietuvos pilietybės⁶⁵.

Tačiau lenkų tautybės asmenys, buvę internutuojų stovyklose, manė, kad Lietuvos pilietybė padės greičiau atgauti laisvę ir sugrįžti į namus. Išlikę dokumentai rodo, kad tapti Lietuvos piliečiais panoro daugiau kaip 1000 internutuojų⁶⁶. Tokiu pačiu būdu buvo bandoma ištrūkti iš SSSR, Vokietijos ar kitų šalių stovyklų ar kalėjimų. Dėl to į atitinkamas Lietuvos institucijas kreipdavosi Vilniaus krašte gyvenusios jų šeimos ar giminaičiai. Jie prašė pripažinti jų vaikus ar vyrus Lietuvos piliečiais, nes tik tokiu būdu jie galėtų būti paleisti ir grįžti į Vilniaus kraštą. Kai kuriems jų pavyko grįžti į Vilnių⁶⁷.

Žinoma, buvo asmenų, kurie dėl pilietybės suteikimo buvo nusiteikę labai radikalčiai. Antai vienas vilniečiu prisistatęs asmuo teigė, kad pilietybės įstatymą reikia taikyti griežtai ir nedaryti jokių išimčių, nes esą atsiras tokių, kurie visokiais būdais mėgins įrodinėti, kad jie esą spėję su Vilniumi „susigyventi“⁶⁸.

Lietuviški pasai buvo paklausūs, net buvo nustatyta jų pardavinėjimo ar padirbinėjimo atvejų. Tuometinis Vilniaus gyventojas Andrzejus Grabia Jałbrzykowski teigė, kad už kyšius buvo galima gauti fiktyvius lietuviškus pasus, už labai didelius pinigus – Lietuvos pilietybę, nors asmuo visiškai neatitiko nė vienos sąlygos, būtinos jai gauti⁶⁹. 1940 m.

⁶³ Lietuvos Respublikos valstybės saugumo policijos Vilniaus apygardos 1940 gegužės 21 d. biuletėnis Nr. 111, ten pat, l. 539.

⁶⁴ P. Klimo 1940 01 30 telefonograma, ten pat, f. 383, ap. 7, b. 2211, l. 35.

⁶⁵ 1940 m. vasario 8 d. įgaliotojo ministro, politikos departamento direktoriaus E. Turausko *pro memoria*, ten pat, f. 317, ap. 1, b. 22, l. 64.

⁶⁶ 1939 12 01–1940 03 01 prašymai Lietuvos pilietybei gauti, ten pat, f. 1367, ap. 9, b. 149, l. 1–71; b. 137, l. 2–86.

⁶⁷ 165 wilnian powróciło z niewoli niemieckiej, *Kurjer Wileński*, 16 06 1940, nr 133, s. 5.

⁶⁸ 1939 m. lapkričio 15 d. vilniečio pageidavimai, *LCVA*, f. 317, ap. 1, b. 9, l. 4.

⁶⁹ A. Grabia Jałbrzykowski, *Wspomnienia wileńskie (1939–1940)*, Warszawa, 2005, s. 75.

gegužės mėnesį buvo išsiaiškinta, kad vienas buvęs Vilniaus m. pasų skyriaus darbuotojas už kyšius išdavinėjo Lietuvos pasus⁷⁰. Taip pat buvo susekta pasų padirbinėtojų grupė. Spauda ją pavadino šeštuoju pasų išdavimo punktu, nes Vilniuje oficialios pasų išdavimo vietos buvo penkios⁷¹.

Tarp planų ir realybės: kiekybiniai pilietybės suteikimo rezultatai

Pasirengimas Lietuvos vidaus pasų išdavimui Vilniaus krašte šiek tiek užtruko. Vilniuje pasai pradėti išduoti 1939 m. gruodžio 18 d., kaimiškose vietovėse – kiek anksčiau. Tačiau pats intensyviausias pasų išdavimo etapas Vilniuje buvo 1940 m. pavasarį, kai kasdien pasų kreipdavosi apie 1200 asmenų⁷². Kaimiškose vietovėse šis darbas taip pat nusikėlė į 1940 m. pavasarį. Kaip pažymėjo Vilniaus apskrities valdybos pirmininkas, „dabar [1940 m. gegužės mėn. – V. S.], kai dauguma gyventojų sutvarkė dokumentus, valsčiuose prasidėjo pasų ėmėjų antplūdis“⁷³. Panaši padėtis buvo Trakų apskrityje. Trakų valsčiaus viršaitis informavo vadovybę, kad „Pradėjus pasus išdavinėti pirmomis dienomis nors ir buvo pagarsinta per seniūnus, bet norinčių atvykdavo tik keletas asmenų ir iš jų daugumai nepriklausė pilietybė, bet dabartiniu laiku [1940 m. balandžio antra pusė – V. S.] kiekvieną dieną atvyksta po 200–300 asmenų, kurių nepajėgiama aptarnauti, nors dirbama nuo 8 iki 20–23 val. su 1 valanda pertraukai.“⁷⁴ Pasai buvo išduodami iki pat sovietinės okupacijos.

Archyviniai šaltiniai rodo, kad pirmasis Lietuvos pasas Vilniuje išduotas miesto burmistrui K. Stašui⁷⁵. Vienas pirmųjų Lietuvos pilietybės paprašė ir Vilniaus arkivyskupas Romualdas Jałbrzykowski, bet jam buvo atsakyta neigiamai⁷⁶. Dėl tikslų duomenų trūkumo sudėtinga nustatyti bendrą išduotų lietuviškų pasų skaičių. Turimi duomenys rodo, kad Vilniuje nuo pasų išdavimo pradžios, t. y. 1939 m. gruodžio 18 d. iki 1940 m. vasario 3 d., pasų skyriuose apsilankė 34 308 asmenys, iš kurių pasai išduoti 4674, į pilietybės

⁷⁰Lietuvos Respublikos valstybės saugumo policijos Vilniaus apygardos 1940 sausio 6 d. biuletenis Nr. 5, *LCVA*, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 18.

⁷¹P. Ł o s s o w s k i, min. veik., p. 118.

⁷²Vidaus reikalų ministerio ir Administracijos departamento direktoriaus 1940 05 16 raštas finansų ministrui, *LCVA*, f. 1367, b. 216, l. nenumuotas.

⁷³Vilniaus apskrities valdybos viršininko 1940 05 24 raštas Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamento direktoriui, ten pat, b. 216, l. nenumuotas.

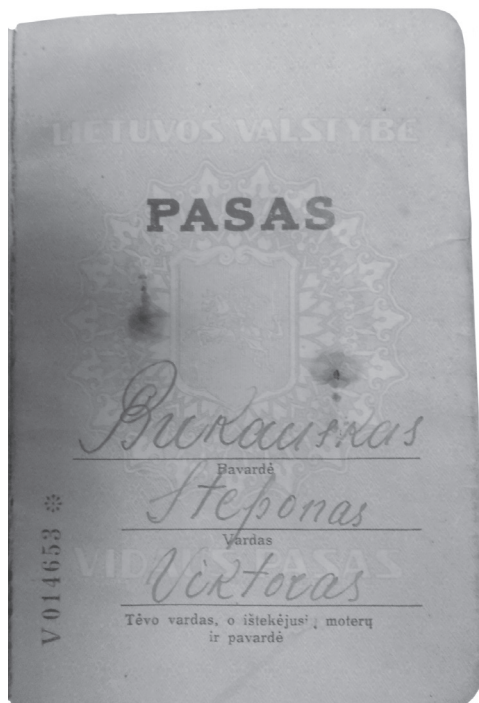
⁷⁴Trakų valsčiaus viršaičio ir sekretoriaus 1940 04 20 raštas Trakų apskrities viršininkui, ten pat, b. 216, l. nenumuotas.

⁷⁵Lietuvos Respublikos valstybės saugumo policijos Vilniaus apygardos 1940 m. sausio 12 d. biuletenis Nr. 11, ten pat, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 67.

⁷⁶Pasų išdavimas vyksta normaliai, *Vilniaus Balsas*, 1939 gruodžio 27, nr. 49, p. 4.

komisiją išsiųstos 3058 bylos, papildomų dokumentų paprašyta iš 18 548 asmenų, atmetusių prašymų – 8529⁷⁷. Tarp tada išduotų pasų savininkų daugiausia buvo lenkų (1842), žydų – 1537, lietuvių – 1016, rusų – 166, baltarusių – 64, karaimų – 19, totorių – 14, vokiečių – 13, kitų – 3⁷⁸. Iš viso Vilniaus m. buvo išduoti 30102 pasai⁷⁹. Kadangi juos gaudavo „šeimos galva“, išduotų pasų skaičius apimtų maždaug 100 tūkst. asmenų (skaičiuojant, kad šeimą sudarė vidutiniškai trys asmenys).

Nėra tikslių duomenų, kiek Lietuvos Respublikos pasų išduota likusiose Vilniaus srities vietovėse. Spaudoje buvo nurodoma, kad 1940 m. birželio viduryje pilietybę ir pasus buvo gavę apie 75 proc. Rytų Lietuvos gyventojų⁸⁰, tai sudarytų apie 340 tūkst. asmenų. Tačiau panašu, kad šie skaičiai buvo padidinti. Išlikę archyviniai duomenys rodo, kad 1940 m. pavasarį Alytaus apskrities Varėnos valsčiuje buvo išduota 1114 (birželio 15 d. – 1183) pasų, Trakų apskrities valsčiuose – 5048, Vilniaus m. ir apskrityje – 19 562, Švenčionėlių apskrityje – 6445, Zarasų apskrities Dūkšto ir Smalvų valsčiuose – 4000, iš viso 36 238⁸¹. Prie šių duomenų pridėjus dar 10,5 tūkst. Vilniuje išduotų pasų, apytiksliai gauname, kad apie 150 tūkst. Vilniaus srities gyventojų tapo Lietuvos piliečiais. Šį darbą planuota tęsti. Pavyzdžiui, Varėnos valsčiuje dar reikėjo išduoti 3 tūkst., Trakų – 4 tūkst. pasų⁸².

Švenčionėlių valsčiaus savivaldybės išduoto Lietuvos vidaus paso fragmentas, *NAA*, f. 2738, b. 1, l. nenumeruoti

⁷⁷ Vilniaus m. savivaldybės Pasų biuro vedėjo 1940 02 7 slaptas raštas Vidaus reikalų ministerijos Pilietybės referentui, *LCVA*, f. 401, ap. 4, b. 12, l. 244.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Vilniaus m. burmistro 1940 liepos 12 raštas Vilniaus miesto ir apskrities viršininkui, ten pat, f. 415, ap. 4, b. 5, l. 22.

⁸⁰ *Kronika, Vilniaus Balsas*, 1940 birželio 13, nr. 134, p. 6.

⁸¹ Informacija apie pasų išdavimą Vilniaus srityje, be datos ir parašo, [turėtų būti 1940 04–05 mėn. – V. S.], *LCVA*, f. 1367, ap. 9, b. 746, l. 19; Alytaus apskrities viršininko 1940 06 15 raštas Vidaus reikalų ministerijos Administracijos departamentui, ten pat, b. 216, l. nenumeruotas.

⁸² Ten pat, l. nenumeruotas; Trakų valsčiaus viršaičio ir sekretoriaus 1940 04 20 raštas Trakų apskrities

Dalis Lietuvos pasus gavusių asmenų Antrojo pasaulinio karo pabaigoje pasinaudojo LSSR vyriausybės ir Lenkijos tautinio išsivadavimo komiteto evakuacine sutartimi, deklaravo iki 1939 m. turėtą Lenkijos pilietybę ir išvyko į Lenkiją. Kiek tokių asmenų buvo, nustatyti sudėtinga. Įvairiuose evakuaciniuose rajonuose į Lenkiją išvykti užsiregistravo apie 40 tūkst. iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvusių Lietuvos Respublikos piliečių⁸³. Po keletą tūkstančių buvo užsirašę Pabradės, Nemenčinės, Rūdiškių ir kt. rajonuose. Kiek jų išvyko, duomenų nėra. Neabejotina, kad tarp išvykusiųjų buvo Vilniaus krašto gyventojų, kurie 1940 m. buvo gavę lietuviškus pasus.

Kiti Vilniaus krašto gyventojai, tapę Lietuvos piliečiais, jau 1941 m. atsidūrė Sibire. Vienas jų – S. B., išvežtas į Stavropolio kraštą⁸⁴. Tik po Antrojo pasaulinio karo jam pavyko ištrūkti į Lenkiją.

Išvados

1939 m. pabaigoje Vilniuje ir Vilniaus srityje gyveno apie 450 tūkst. gyventojų. Maždaug pusė jų telkėsi Vilniaus mieste. Kiekybiškai didžiausias etnines grupes sudarė lenkai, lietuviai ir žydai, mažesnes – baltarusiai, rusai, negausias – vokiečiai, karaimai, totoriai ir kt. Titulinės tautos (lietuvių) skaičius regione sumažėjo dėl SSSR įvykdytų teritorinių pokyčių (dalies lietuvių gyvenamųjų vietovių buvo įjungta į BSSR sudėtį).

1939 m. Lietuvos Respublikoje prasidėjo Vilniaus ir jo krašto integracijos į šalies gyvenimą procesas, kurio dalis buvo pilietybės suteikimas čia gyvenusiems asmenims. Jį reguliavo specialūs teisės aktai (Vilniaus miesto ir jo srities tvarkymo įvedamasis įstatymas, Pasų įstatai). Tačiau dėl griežtų reikalavimų įrodant teisę į pilietybę daug šio krašto gyventojų negalėjo tapti Lietuvos piliečiais. Tokių asmenų Vilniuje buvo apie 100 tūkst. Jie priskirti „svetimšalių“ kategorijai ir turėjo gauti leidimus gyventi ir dirbti Lietuvoje.

Požiūrį į Lietuvos Respublikos pilietybės priėmimą ar vengimą ją gauti lėmė kelios veiksnų grupės: 1) tarptautinė padėtis ir nepalanki Lenkijos vyriausybės nuostata dėl Vilniaus ir jo krašto perdavimo Lietuvai. Tai labiausiai veikė lenkų tautybės inteligentiją, buvusius tarnautojus, kurie Vilniaus krašto valstybinės priklausomybės statusą vertino kaip trumpalaikį ir vengė tapti Lietuvos piliečiais; 2) subjektyvūs veiksniai (konkrečių asmenų pastangos atgauti laisvę, užsitikrinti stabilesnę socialinę gyvenimą) skatino gyventojus tapti Lietuvos piliečiais.

viršinkinui, ten pat, l. nenumuotas.

⁸³ Informacija apie registraciją į Lenkiją atskiruose evakuaciniuose rajonuose 1946 m., *NAA*, f. 523, b. 215, l. 290.

⁸⁴ Sąrašas lenkų, gyvenusių Stavropolio krašto „Bolšaja Iskra“ tarybiniame ūkyje, ten pat, f. 2738, b. 2, l. nenumuotas.

Etninių grupių požiūris į Lietuvos pilietybės įsigijimą skyrėsi. Daugiausia galimybė tapti Lietuvos piliečiais pasinaudojo lietuviai ir žydai, lenkai užėmė laukimo ar ignoravimo poziciją.

Lietuvos institucijų atstovai planavo pilietybės suteikimo Vilniaus m. ir jo srities gyventojams akciją įvykdyti per kelis mėnesius, tačiau reali padėtis lėmė, kad ji tęsėsi iki pat Lietuvos sovietinės okupacijos 1940 m. birželį.

Tikslių duomenų apie lietuviškus pasus gavusių asmenų skaičių ir jų etninį pasiskirstymą nėra. Apytiksliais duomenimis, buvo išduota apie 50 tūkst. Lietuvos pasų, kurie, skaičiuojant ne tik „šeimos galvas“, bet ir „šeimos narius“, taikant koeficientą 1:3, apėmė apie 150 tūkst. asmenų. Šis skaičius ir atspindi gyventojus, kurie gavo Lietuvos pilietybę.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje dalis Lietuvos piliečiais tapusių lenkų pasinaudojo evakuacijos iš LSSR į Lenkiją akcija ir išvyko į Lenkiją, kiti sovietinės valdžios buvo represuoti ir atsidūrė lageriuose bei kalėjimuose.

Literatūra

BUCHOWSKI, Krzysztof. *Litwomani i polonizatorze: mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006.

EBERHARDT, Piotr. *Przemiany narodowościowe na Litwie*. Warszawa: Przegląd Wschodni, 1997.

JALBRZYKOWSKI, Andrzej Grabia. *Wspomnienia wileńskie (1939–1940)*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2005.

KRAJEWSKI, Kazimierz. *Na straconych posterunkach. Armia Krajowa na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2015.

Lietuvos istorija, t. 10, d. 2: BENDIKAITĖ, Eglė, KASPERAVIČIUS, Algimantas, KAUBRYS, Saulius. ... [et. al.], *Nepriklausomybė (1918–1940 m.)*. Vilnius: LII leidykla, 2015.

LEWANDOWSKA, Stanisława. *Losy wilnian. Zapis rzeczywistości okupacyjnej. Ludzie, fakty, wydarzenia 1939–1945*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2004.

LEWANDOWSKA, Stanisława. *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej*. Warszawa: Neriton: Instytut Historii PAN, 1997.

LOSSOWSKI, Piotr. *Litwa a sprawy polskie 1939–1940*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.

MALEWSKA, Alicja, MALEWSKI, Henryk. Proces formowania się podmiotowości politycznej społeczności polskiej na Litwie. In: *Tendencje rozwojowe myśli politycznej i prawnej*. Pod red. M. Maciejewskiego, M. Marszałą, M. Sadowskiego. Wrocław: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, 2014, s. 213–238.

- ROBINSONAS, Jokūbas. Vilniaus srities gyventojų pilietybė. *Teisė*, 1939, nr. 49, p. 422–431.
- RÖMERIS, Mykolas. Kelios pastabos pilietybės konstatavimo reikalu Vilniaus srity. *Teisė*, 1940, nr. 51, p. 91–101.
- SINKEVIČIUS, Vytautas. *Lietuvos Respublikos pilietybė 1918–2001 metais*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
- SREBRKOWSKI, Aleksander. *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001.
- STRAVINSKIENĖ, Vitalija. Stosunki międzyetniczne w Wilnie w latach 1920–1939. *Biuletyn Historii Pogranicza*, 2013, nr 13, s. 85–100.
- STRAVINSKIENĖ, Vitalija. Migraciniai procesai ir Vilniaus m. etninė-demografinė padėtis: XX a. 3–4 dešimtmečiai. *Oikos*, 2013, nr. 2, p. 17–29.
- STRELCOVAS, Simonas. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai Lietuvoje 1939–1940 metais*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2010, p. 122–126.
- TOMASZEWSKI, Longin. *Wileńszczyzna lat wojny i okupacji 1939–1945*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm, 2010.
- ŽEPKAITĖ, Regina. *Vilniaus istorijos atkarpa 1939–1940*. Vilnius: Mokslas, 1990.

GRANTING CITIZENSHIP OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA IN VILNIUS REGION (1939–1940)

Summary

VITALIJA STRAVINSKIENĖ

Based on archival and historiographical materials, the article focuses on the issue of granting citizenship of the Republic of Lithuania to the residents of Vilnius and its region in 1939–1940, discloses the mechanism for granting citizenship, the people's attitudes towards accepting citizenship and the related reservations, identifies the number of people who received Lithuanian passports.

At close of 1939, the population of Vilnius and its region was approximately 450,000, nearly half of which was constituted by residents of Vilnius city. In terms of quantity, the Polish, Lithuanians and Jews were the largest ethnic groups.

The integration of Vilnius and its region into the life of the Republic of Lithuania brought the campaign of granting citizenship to residents of the region concerned. However, due to strict requirements for proving one's eligibility to citizenship of Lithuania, a great number of people residing in the region could not become citizens of Lithuania. Approximately 100,000 of such individuals could be counted in Vilnius alone. They were classified as "aliens", and had to obtain permits of residence and work in Lithuania.

Intellectuals of Polish nationality, former civil servants, who regarded the state dependence status of Vilnius Region as a short-term phenomenon and hoped for prompt restoration of the pre-war Polish state, avoided becoming citizens of Lithuania. Opportunities of becoming citizens of Lithuania were mostly used by Lithuanians and Jews. However, subjective factors (efforts to get out from prisons and prisoner-of-war camps, to secure a more stable social life) prompted the local residents to become citizens of Lithuania.

Plans of Lithuanian authorities to conduct the campaign of granting citizenship to the residents of Vilnius and its region in a few months were not implemented, and the campaign continued until occupation of Lithuania by the Soviets in June 1940. It is estimated that Lithuanians passports were issued to 150,000 people (nearly 100,000 in Vilnius, approximately 20,000 in Švenčionėliai District, 15,000 in Trakai, 12,000 in Zarasai, and 3,500 in Alytus).

Gauta 2016 kovo mėn.
Priimta 2016 balandžio mėn.

Vitalija Stravinskienė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotoja. Mokslinių tyrimų kryptis – etninės Lietuvos lenkų bendruomenės istorija sovietmečiu, Vilniaus miesto XX a. istorijos problematika.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT-01108
El. paštas: vitalija.stravinskiene@istorija.lt